

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүр эгелзэн

№ 39 (16101) ♦ 1999 чылдың июнь 3, четверг ♦ Ат салган шагы ♦ Садар өртээ 1 рубль 50 коп. 17.10

ТР-НИН ЧАЗААНДА ТЫВАНЫ БИР ДУГААР ЧУГААЛАЖЫР

Тыва Республиканың Чазанын июнь 1-де болуп эрткен ээлчеглиг хуралына үжен ажыг айтырыгны чугаалашкан. "Тыва Республикага социал-экономиктиг байдалды чогумчудар болгаш республика бюджетинин орулгалыг кезээнин быжырмачалыг эезинге эки байдалды тургузар талазы-биле хемчеглер дугайында" Россия Федерациязының Чазак доктаалының төлевилелин чедир ажилдап кылыр талазы-биле хемчеглерни дугайында" Чазак Баштынын бириг орадакчызы В. М. Оюн диннадыг кылган. Бо айтырыг талазы-биле ТР-нин Чазак доктаалын хүлээп алган. Ук документиде Тыва Республика талазы-биле Россия Федерациязының док-

таалының төлевилели 36 пунктунан тургустунганын, ону Россияның 33 яамалары болгаш ведомстволары-биле дугуржуп чөпшээрешкенин айткан. Россия Федерациязының Девискээр политиказының яамызында ук төлевилелди кириген. Россия Федерациязының Чазак хуралына белек-кел чорудар ажилчин бөлүктү тургускан. Оон ол-ла сорулгазы РФ-тин Чазак хуралына кылыр илеткелди белеккээри болур. Оон ангыда, доктаал төлевилелин чедир ажилдап кылыр хемчеглерин хуралга бадыйлаан. Ыччангаш Россия Федерациязының Чазак хуралына белеккел хынамчалыг чоруп турар. Мындыг улуг чергелиг хуралга Тыва дугайында бир ду-

гаар чугаалажыры ол, моон мурнунда чугаалажып көрбээн. Уругларның чайгы дыштанылгазын организастаарының талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны сайгарган. Чазак мынаар улуг кичээнге салып турар. Орта чарыгдар ака-хоренгини тыпкан, уруглар лагерлерге сезон айы-биле дышта-нып эгелзэр. Бо чайын республикага нитизи-биле 14 муң ажыг уруглар, назы четпестер лагерлерге болгаш өскө-даа черлерге калдын быжылап дыштанарлар. Уругларның чайгы дыштанылганын организастаар хемчеглер дугайында доктаалды хурал хүлээп алган. Тыва Республикада информация болгаш пар-

лалга херээниң байдалы база хөгжүлдээнин дугайында" ТР-нин Парла-ла болгаш информация талазы-биле куруне комитетинин даргазы А. С. Серен илеткел кылган. Солуннар, сеткүүлдер, номнар парлап үндүр-ринде таваржып турар бергелери, ону ажып эр-терде чуну кылырын ол тодаргай чугаалаан. Чу-гаалашкан айтырыг тала-зы-биле доктаал хүлээп алган, мында чуну кылы-рын хемчеглерин кошкан. Култура албан черлери-нин болгаш өскелерин келир кышка белек-кел-нин дугайында сайга-рып көргөн. Тыва Республиканың Президентинин Чазак баш-тыны Ш. Д. Ооржак хурал-ды удуртуп эрттирген. Таан-оол ХЕРТЕК.

Сөөлгү шакта

РФ-тин чаа Чазан тургузары арай боорда доозулган. Чазактын Даргазы С. Степашинин журналистерге дыңнатка-нын езуугаар аларга, Ча-закта экономиканы көдү-рүп шыдаар кижилер кир-ген бооп турар. Мурну-да Сан-хөө яамызынын са-йызын дугайында док-таалды хүлээп алган, Ча-зак декабрь-да Курдумага сонгулда-ларга чедир ажилдаар-ла боор".

СЕМИНАРГА КИРЖИРИ-БИЛЕ

Россия Федерациязының Журналистер эвилелинин баштаар черинин секретары Павел Семенович Гу-

Чагыдылга-99

ХҮНДУЛУГ НОМЧУКЧУ!

Ийги чартык чылдың чагыдылгасы
ИЮНЬ 25-ТЕ доостур.
Чагыдылганың
ӨРТЭЭ 80 РУБЛЬ.

Пенсионерлерге чагыдылга чигелделиг дээрзин утпаңар. "Шын" моон соңгаар үзүктел чок үнер дээрзинге идегел улуг. "Шынны" чагыдып алырыңе ДАЛАЖЫНАР, үе кызы-дыр, хүндүлүг номчукчу.

Н. РЫЖКОВ: "Чаа Ча-закты бодаарымга, РФ-тин спортка чынында ко-мандазы ышкаш, сагындар-дыр".

РФ-тин Чазанын Даргазы С. Степашин РФ-тин Чазак Президиумун тургузар дугайында док-таалга ат салган. Оон составында шупту 14 кижиге—Чазак даргазынын орадакчылары, сайыттар болгаш өскелер-даа кир-ген. Коллегиялдыг бо орган чугула айтырыглар-ны Президиум кежигүн-неринин хөй нуруузунун ба-дылаашканын-биле ле-шиптирилээр.

Минские концерт шөлүңүң чанынга хөг-леп турган аныктар улуг чыс-тан чаглактаныр дээш шывыгдыг чер адаанга баскылашканынын түн-нелинде 53 анык кижиге мөчөөн. Оларның хөй ну-

руузу 17 хар четпээн аны-яктар болган. Маана хол-баштыр Б. Ельцин болгаш патриарх Алексей II ханжы-калды илергейлээ. Ийи хүн үргүлчүлээн ка-жыдал соонда мөчөөн-нерин орнукуштукан.

Белгород областын чаа губернаторун сонгаан. Мурнуудагы губернатор Е. Савченко сонгукчулар-ның 53 хуу ажыг бады-лаашканын алгаш катап сонгуктан. Анаа кордакчы РЛДП-нин даргазы В. Жи-риновский 17,5 хуу бады-лаашкын алгаш, үшкү чер-ни ээлзэн. РЛДП-нин дар-газы аштырышкыга ха-маарыштыр мурнуудагы чаңы-биле аажок-ла хора-даан болгаш сонгуду-дун түннелдерин бүгү дең-нелдеринин судтарынга ки-рер мен деп дыңнаткан.

ПАРЛАЛГА МЕДЭЭЛЕРИНДЕН.

тионов Тываның журналистеринин бөгүн эгелзэр се-минарынга киржири-биле Кызылда чедип келген. Бистиң көрр.

Тыва Республиканың Мөңгүн-Тайга кожуунда № 14 сонгулда округун-дан Дээди Хуралдын депу-татады С. Х. Монгуш Мөңгүн-Тайга кожуунун, Мөген-Бүрен суму чагыр-галарынын дилзэн езу-гаар МАР-ның Баян-Өл-гий аймаанга чедип, Ты-ванын төлээлеринин бө-лүүн баштап чоран: Оон-биле калы кожуун дарга-зы М. Б. Монгуш, кожуун даргазынын орадакчызы Ю. Д. Доскаар, Мөген-Бүрен суму чагырганын даргазы Д. Ш. Иргит, сов-хоз директору Ф. А. Оор-жак олар бөлүктүн соста-вынга кирген.

Олар ийи чугула айты-рыгларын шийтирилээр сорулгалдыг чораннар. Бирээде, кызыгаар чоо-гу-нда МАР-ның үш аймаанын удурткучлары-биле Тыва Республиканың Президен-тинин 1998 чылдың но-

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫЫ-БИЛЕ

ябрь 20-де Дугуржулгазын езуугаар Мөңгүн-Тайга ко-жуун-биле Баян-Өлгий ай-мактын аразында база кы-зыгаар чоогуна сумулар аразында социал-эконо-миктиг болгаш култура талазы-биле калы ажилда-шканынын Керээнин ча-рары. Ийде, аймактын удурткучлары-биле кызы-гаар чоогуна мал оор-лаашканынын дугайы бол-гаш оорун болдурбазы-биле хемчеглерин алыр, оорлаткан малдарны кайы-даа таладан эгидери.

Устунда айтылган айтырыглар талазы-биле аймактын активи-биле ужуражылгага Тыванын төлээлеринин удурткучу С. Х. Монгуш чүве чу-гаалаан. Ийи таланын төлээлери боттарынын санал-оналдарын солуш-

кан. Моол таладан аймак-тын чагырганын удур-ткучу К. Мейрамдан ангыда, аймактын чинге-не прокурору, полиция салбырынын начальниги, Тыва Республика-биле ко-жа турар аймактарынын Улус Хуралдарынын Даргалары болгаш өскө-лер-даа киржири, боттары-нын сумелерин каткан. Аймактын Улус Хуралы-ның Даргазы О. Ничмет-биле Тывадан келген төлээ аныг ужуражыла-ны эрттирген.

Ужуражылгаларга са-нал-онал солуканынын түннелинде оорлаткан малдарны дилеп тывары-нын талазы-биле эксперт бөлүүнүн ажылын катап тода чорударынын тала-зы-биле Дугуржулгага ийи таланын удурткучу-

лары ат салып, Дугуржул-ганы Баян-Өлгий аймак-тын чагыргазына база Тыва Республиканын Ча-заанга чедирерин азаан-нар.

Садыг-экономиктиг бол-гаш култура талазы-биле ажилдарын Мөңгүн-Тайга ко-жуун база Баян-Өлгий аймак аразында, Мөген-Бүрен сумузу болгаш ай-мактын Ногоон-Нур, Цэн-гэл сумуларынын аразы-нда чорударынын дугайы-нда Дугуржулгага ат сал-дыңган.

Тыванын төлээлери Цэнгэл сумунун тыва чурттакчылары-биле ужу-ражып, оларга республи-канын мурнундан тыва дыл кырында өөредилге база чечен чогаал номна-рын белекке бергеннер. Чапай СОТПА.

АЙЫРАП-КААС ЧЕЧЕКТЕР-ЛЕ...

Июнь 1-де — делегей-нин уруглар камгалалы-ның хүнүнде биччи кы-зылчылар сагыш хандыр байырлааннар. Айыра-наан чечектер дег, өнгүр чараш кеттинген чаштар — оолдар, кыстар Арат шөлүңе чыгып, тоолзуг байырдалды эрттирген-нер. Мыжырашкан куш-каштар дег оларнын кат-кы-хөгүлүг шимээн-даажы аас-кежиктин ырызын са-гындыр. Ак-көк дээр... Алдын хүн... Хүлдүмүзүг чайнаан уругларның шы-рай-ары, хоорайны улам

каастаан. Байырлыг чыскаалга хоорайны ангы-ангы уруглар салтарында та чеже чаш-тар киришти ыйнаан! Кайы ыракта планеталар-дан ужуп бады келген инопланетянар, тоолдан аалдап келген Буратино-лар, Хаваанчуктар, Кызыл бөртүгүштер, Русалочка-лар, Мушкетерлер дээш кымнарны чок дээр.

Бөгүнүнүң ажы-толдунуң угаан-медерелинин сай-зыралынын кайтамчык беднин бо байырдалды көрүп турган кижиге мага-

дап ханмас. Уруглар хөйүнү номчуп, көрүп, би-лип, удур чогадып турар-дыр дээрзи илден. Тоол-чургу маадырларын бот-тарын сактып, оларны өттүнүп турарындан ангы-да, оларнын костюмнар-ны база таарыштыр чогадып, чуруп, өнөп, даарадып турарлар болгай. Анаа улуг сонугураал, долу бер-динишкени негеттинери чугаажок. Делегейин чоонарыны солун чуга-ларынын, тоолдарынын маадырларындан ангыда, чаштар тыва аас чогаа-

лынга улуг сонугураал-дын база бадыткап, яны-зы-бүрү тоолдарны, үлегер домактарны чугаалап, ты-выздыктарны ытканнар.

А кажан чаштар ырлап, танцыйла бээрге, Арат шөлүңде далай чалгыг берген дег сагындырар. Уруглар байырдалын Н. Гастелло аттыг парк-ка уламчылааннар.

ЧУРУКТА: Биччи кызылчыларның байыр-лап турары.

Владимир САВИНЫХТЫҢ тырттырган чуруктары.

КЫЗЫЛДЫҢ ХООЧУННАРЫНГА

Кандыг-даа курунеге хоочун-нар кезээде хүндүткелдик: төрзөн чуртунга олар хөй чүүдлерин кылып берген. Ыччангаш "Хоочуннар дугайында" Россия Федерациязынын тускай Хойлузу хүлээп алдын-ган болгай. Ыччалзак Хоой-луда көрдүнгөн социал чигел-делерин Кызыл хоорайда хөй хоочуннарны чедир ажыгла-вайн турары хомуданчыг. Чижээ, хоорайнын пассажирлер аргыштырар автобустарына халас чорур эрезин хоочуннар А. Кашин чагырга дар-газы болган сөөлүнде чидир-ген болгай.

Ыччангага дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарның Кызыл хоорай чөвүлелинин даргазы А. А. Зайцеванын шийтирилгел ажилдаанынын түннелинде хоорайда хөй-хөй хоочуннар пассажирлер аргыштырар № 11, 13 автобус-тарга 1999 чылдың июнь 1-ден эгелзеп халас чорур аргалыг болган. Ол автобустарга халас чорурда, күш-ажыл фронтузу-нун киржикчизинин шыныл-газын азы "Күш-ажылдың хоочуну" деп тускай шынылганы кондукторларга көргүзөр. Бистиң көрр.

КЫЗЫЛ-БУТТУҢ МАЛЧЫНЫ

Чөөн-Хемчик кожуунун Ийме суур-да "Кызыл-Чыраа" совхозтун Тывада сурагыл малчыны Төгүс-оол Докпа-кан Мөңгүшү хамаарыштырып болур. Т. Д. Монгуш чыл санында төрүүр чүс башка онаштыр 85-тен 120 чедир чаш мал төлүп камгалап ап келгеш, каш чыл бурунгаар ТР-нин алдарлыг малчыны деп бедик атка төлөп болган.

Өг-бүлезинин ээзи, бодунун бир уруу, огул сулар бо 1998-1999 чылдың кыжы хары улуг, соок-сырынныг-да болза, четчир санныг сизген-ширби-лид, кургаг өдөкти белектеп алганын-дан кыштын шылгалдазы хойжуга се-зинчиг байдалды тургузуп шыдаваан.

Т. Д. Монгуштун коданында 270 баш чедишкелек анык назылыг төрүүр хой-

лар январь, апрель айларда-ла шупту оолдапкан, чаш хураганнар чидирг чок менди камгалап алдынган.

Т. Монгуш Кызыл-Бут деп турум кыш-таандан оон аксында чанчыккан чазаан-да бо хүннере көжүп кирип келген. Малчынын денгилдиз бедик чыл аш-кан хойларынын күжү өске коданнар-дан ыракта бедик болуп, чаш хураган-нары коданда дешикелжип турар.

Бо чылын өст-сизген четчин орда, Адар-Төшке чайлап үнерин шийтир-леп алган, күзүн ажилдарынын капсар-лажы бээрин билер болгаш, кыштаанын кышка белеккел ажилдарын амды-гааштан чорудуп эгелзэн.

Аракчаа ОНДАР.

ган. "Кожун, хоорай, суур, суму чагыргаларынын бюджеттерин тургузар дугайында" ТР-нин Сан-хөө яамызы-нын сайыдынын орадакчызы Нина Салчактын илеткелни чыылганнар дыннаан. Садыг-саарыга үндүрүүн чырынын талазы-биле тус чер бот-башкарылга органнынын ролуноң база сорулгаларынын дугайында бол-гаш чагырга даргаларынын, оларнын орадакчыларынын ажил-чорудулгазын-га хамаарышкан илеткелдер болган. Семинар чагырга даргаларынын моон соңгаар чедишкенин ажилдаарынга деткимче, дуза болур.

Мындыг зона семинарлары Бай-Хаакка, Чадаанга болуп эртер. Бистиң көрр.

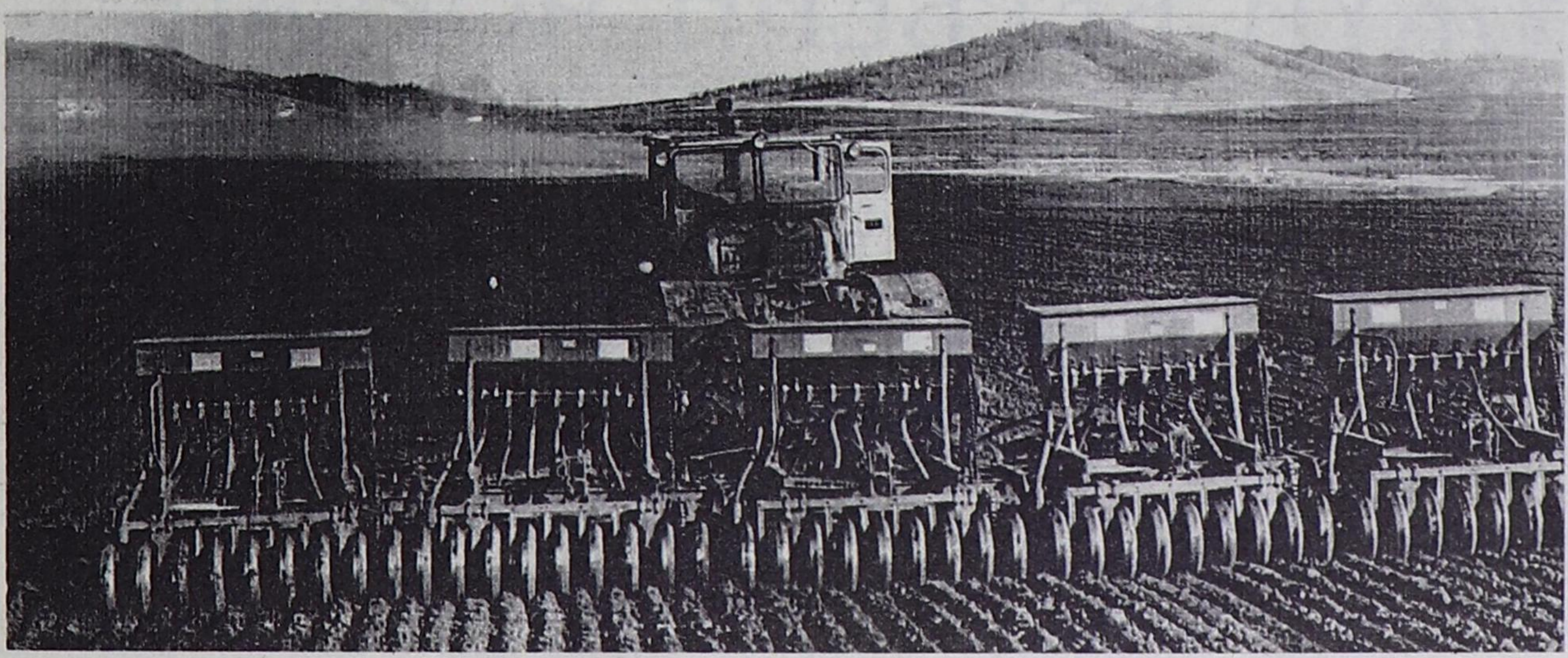
АЖЫКТЫГ ӨӨРЕДИЛГЕ

ТР-нин Чазак кожууннарның, хоорайларның, суурларның, сумуларның чагыргалар даргаларынын, оларнын орадакчыларынын зона семинарларын эрттир шийтирени хүлээп алган. Кызыл хоорай, Кызыл, Бин-Хем, Улуг-Хем, Каа-Хем, Тожу кожууннарның чагыргалар даргаларынын семинары Кызылга дүүн болуп эртен.

"Тус чер чагыргаларынын даргаларынын ажил-чорудулгазынга удуртул-га болдурар хойлуларын дугайында" илеткел болган. ТР-нин Президент Аппаратынын администрациязынын Куруне тургузуун быжыгаар болгаш бот-башкарылганы сайырадыр тала-зы-биле эргелелдин начальнигинин орадакчызы Борис Сат илеткелди кыл-

ган. "Кожун, хоорай, суур, суму чагыргаларынын бюджеттерин тургузар дугайында" ТР-нин Сан-хөө яамызы-нын сайыдынын орадакчызы Нина Салчактын илеткелни чыылганнар дыннаан. Садыг-саарыга үндүрүүн чырынын талазы-биле тус чер бот-башкарылга органнынын ролуноң база сорулгаларынын дугайында бол-гаш чагырга даргаларынын, оларнын орадакчыларынын ажил-чорудулгазын-га хамаарышкан илеткелдер болган. Семинар чагырга даргаларынын моон соңгаар чедишкенин ажилдаарынга деткимче, дуза болур.

Мындыг зона семинарлары Бай-Хаакка, Чадаанга болуп эртер. Бистиң көрр.

Тывага кээр шагнын дөрт эргилдээнин бир-ээзи час бодунун аажы-чанын көргүзүп турза-жык, Межегейинин тараа-жылары олче сагыш-даа салбааннар. Кудай-дээр-ден, далайдан агаар-бой-дусту хову зоназында турар ажил-агыйларнын тараа шөлдери манавас арга чок. "Алаак" көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативинин тараа-чажар шөлдери кол-дуунда сугаттыг чер-лерде болгаш, ажил-иш-чилерге ол девискээр-лер чагай дүжүттүн ма-гадылалын тургускан. Механизаторларнын тура-соруу быжыг, бал-

дырлары дынзыг, туткан холун кошкаш кылбайн, бо чылдын тараазы дээш чүткүлдүг ажилдап ту-рарын чуруктан эскерип болур.

Журналистер анаа че-дип, барып турда, хову ажилдары адалкталган болган. Межегейжилер тараа культураларынын чаштырылгазын кыска хуусаада шынарлыг чо-рудуп, оларнын ажаал-дазын экижидип тургаш, оон бедик дүжүттү алырга, келир чылын ону курлап алырынын хемчөөлү улгадырын утпастар. Адыш-даа ишти арбай-тараалыг олар болзувусса, бистиң

тодуг-догаа чыл ажып алырвыска дөгүм бо-лур. "Чангыс борбак үрезинден, чамбы-дип-даа тодуп болур" деп чугаа бар.

"Алаак" бүдүрүлгө кооперативинин хову-шөлдеринде хайныккан ажил-иштиң бир кезинин чуруктан көрүп, эске-рип болур силер.

Танов ЧИГДЕН. ЧУРУКТА: Межегейинин механизаторлары "Дү-жүт-99" дээш демисел үезинде. Олар бо хүннерде 176 гектар черде кызыл-тасты чаштырганнар. Охемчик ОНДАРНЫҢ тырттырган чуруу.

Чоокча ИХЯ-ның сайды, генерал-майор Сергей Сайын-Белекович Монгуш массалык чепсектер албанының аждакчылары-биле ужурашкан, бөгүндеги кончук чугула, нарын, дүвүрөңгич айтырылгарга доктаап, ажык чугааны кылган.

Сайт бо айтырылгарже кирер бетинде, журналистерге эки медээни база дымнаткан. 1996 чылда республиканың найысылалы Кызылга Красноярскте Сибириниң юридиктиг институтунун бот-өөредилге салбыры ажыттыган. Анаа юридиктиг тускай ортумак эртемнигер—3, ортумак школа доосканнар—5 чыл хуусаалыг өөренир. Ук өөредилге черинде Тываның күрүне университетиниң, Красноярскиниң юридиктиг институтунун башкылары, дээди эртемнигер юрист профессионалдар—С. С. Кужугет, Н. А. Ондар, Ш. С. Куулар олар ажылдап турар. Бөгүнде аравыста чок дуржугалгы юрист Александр Санчааевич Ооржак база мааңа аждакчылар, башкылашканы ажылдагы үлүг-хуузу кирип чораан.

Бо хүнерде өөредилге черин 14 кижиле дооскан, оон баштайгы доозукчулары болган. Республиканың юрист эртемнигер кадрларын неместекени онзагай болушунун. Оларнын он бири иштики черектер шугумунга, ийизи эдип-чазар ажал-албанын, бирээзи үндүрүг инспекцияныга аждакчылар.

Ук өөредилге черинде чоок-кавинны—Хакасияны, Красноярск крайнын төлээлери база өөренип

ТР-НИҢ ЧАЗААНДА

ДУЗАЛАМЧЫНЫ КӨРГҮЗЕР

Барыш-Хемчик кожуунда сан-хөө талазы-биле берге байдалга таварышкан чамдык өбүлелериниң Тыва Республиканың Президентиниңге кириген делеглерин барымдаалааш, Тыва Республиканың Чазаа оларга аш-чем болгаш материалдыг дузаламчы көргүзүр дугайында №354 доктаалды хүлээп алган. Картофель үрезини садып алары-биле база чидик херелеттинин турар өт-бүлелерге материалдыг дузаламчы көргүзүр-биле Тыва Республиканың Чазааның кулдары фондундан 60 муң рубльди үзүп бээрин ТР-нин Сан-Хөө яамызынга дааскан. Ол ышкык трансфертер күсели-биле 50 муң рубльди уруглар пособиези төлээринге, 47 муң рубльди "Тыва тараа продукттар" ААН-биле аш-чем продуктуларын өртөзүн төпчүткен арга-биле санажырынга бээрин Чазактын доктаалында айткан.

ХЫНАЛДАНЫ ШЫНГЫРАДЫР

Тыва Республиканың девискээринде үүрмектеп садар садыгларга болгаш хой-ниитиниң чөмөннилер черлеринге арага продукцияларын шынарлы болгаш хемчээрин контролдарын күштелдирер, бо талазы-биле Россия Федерациязынын Чазаның 1998 чылдын декабрь 15-те № 1493 доктаалын күүседир соорулга-биле Тыва Республиканы Чазаа №376 доктаалды хүлээп алгаш, Тыва Республиканың девискээринге үүрмектеп садар садыгларга болгаш хой-ниитиниң чөмөннилер черлеринге арага продукцияларын мөөнү-биле кирип сөөртүрүн боттандыраарга организациаларын болгаш чорударын ТР-нин Садыг болгаш амдырал хандырылга яамызынга дааскан.

турар. Удавас маана Моолдуң полиция аждакчылары өөренир бөлүктү ажыдары планда көрдүнгөн. Ол дугайында айтырыгны Моол таланың, РФ-тин ИХЯ-нын удурутулгазы өөренип көргөш, кайызыда чөпшээржилгени берген.

Келир үеде Тывага юридиктиг институт черле ажиттынар дээрзинге идеялар улуг. Иштики черектер органинда аждакчылар турарларын чүгүлө 36 хуузу юрист эртемнигер. Республикалыкка мындагы өөредилге черин аждып алыр болузувса, юристер неместек, хойлу-дурум-биле аждакчыларга, оларга неместек, чаартылгалар кириеринге ажиттыг. Ам дээрзинде кадрларынстың эвээш болганын хойлулар-биле ажал сааны кырында хевээр бооп арттышаан.

Республикада корум-чурум айтырың нарындаан. Оор-сук, кем-херек үлгүлешкини, аргалаашкыны, наркомания, өрттер уругчулук турар. Бо чүдүлдер-биле демисел чоруттуруп турар-даа, оон каныг-даа түнел үнөй турар. Корум-чурум үрээшкенин өөренир аждыкчылар чорудар, өрттерин өртчүлөр, аргары аждакчылары өжүрүр дээр болза, ол шын эвес. Бо аждакчылар кожуун, суму чагыргаларын, хой-ниитиниң, чурттагы чоңуну киржилгезиниң чугулазын сайт демдеглээр. Чурум үрөкчилериниң дугайында материалдарын, реидилериниң, хыналдаларнын түн-

нелдерин солун, сеткүүлдерге доктаамал чырыдылар, радио, телевидениеге көргүзүп турарын, журналистер-биле кезээде харылзааны тударын, опера-

дул турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

дуп турар пункттарын корум-чурум үрөкчилери ооп, спиритти чагырып эрттирип ап турарлар. Туран—Кызыл аразының эрги оруунга спиритти 2 машинаны аждакчылар туткан. Оон ынай Арданың этт чүдүргөн машинаны база туттурган.

кагырывыс хой. Суму, кожуун чагыргаларын, Көдө ажы-агый болгаш аш-чем аразының аждакчыларын: "Ол бистин ажалын эвес-тир" дээр чачыллы бар. Деминг ажалын оор чорук чавырлар болгай. Ынчангаш ооруну бажын денге доозалынар,

Иштики черектер яамызының сайды Сергей Сайын-Белекович согыш-сеткил доолдуруп турар, ооругралды бербестэн айтырылгарга доктаагы, түнелинде республиканың бүгү чурттагы чоңун корум-чурум үрөкчилери-биле смир-дыш чок аждык коды, деминг кылып чорударын дилээр. Шынап-ла, коргунчук,

дүвүрөңгич үени чурттап эртип тур бис. Чамдык кижилер оор-сукту, наркотиктиг будумелдер саарын, "адрестерге" арага чажырып садарын амдырап-чурттаарын база бир эки аргазы деп санап турар. Ол шын эвес. Ону ханы бодал, дензигүрөл көрүчү болза, ол дээрге сон дээр хай-бачыт, карак чажы, хомулдаыр. Ажык дерин, кызыл күжүн чарыдап тургаш өстүргени малын оорга алыскан, когаран кижиниң улуг хомулдагы херек үлгүлешкениге домей-ле чедер.

Арага-дарыга алыскан, кошкак кижилериниң салым-чолун, ажы-толун кээр-геп билбес, чазы-чилбиз келдерээ, сеткили чотталган "адрес" садыгчылары кымнарыл ол? Олар колдуунда балдыры бажык, эртем-билгилик кижилер боор-дур.

Амдыралдан мындиг чижектерни ап көрээрлик. Чер-черлерде "адрестен" ыраастаан, хүннүң сергестезин кижилериниң өлүм-чидимге таварып турары чажыт эвес. А оон чылдаганы—араганын шынар чогунда. Бир суурда "адрестин" ээзи—дээди эр-

леткээр, хлеб быжырап черлер болгаш өске-даа дузалал ажы-агыйлар бар. Бо бүгүңү төптүн аждакчылары боттарынын күжү-биле кылып алганын. Маана чарыдаары-биле хой эвес чээли ашканы алган улус, оозун төлөпкен. Амгы үеде чүгү болун боу хандыр-шаа-биле чедирип келген. Маана мындагы чүдүлдү айтып каар бодалды мен. Чедимес өг-бүлде, инвалид, пенсионер, хайгааралы чок арткаан уругурулар кандыг социал деткимчени чедирип турар силер?

—Пенсионерлерниң инвалидтерин, өскүстериң, ада-иезинин хайгааралы чок арткаан уругуруларын, чедимес амдыралдыг өг-бүлелериниң амдырал-чуртталгасынче доктаамал кичээргейни салып турар бис. Оларны суму чагыргалары, кожуунун күш-ажыл болгаш социал хөгжүлдө эргеледи, социал аждакчылар хайгааралда алган. Ким канчаар амдырал-чурттал ооранын, кымга кандыг адрестик социал деткимче херегин билер, ол өзү-гаар янзы-бүрү дузаны чедир турар. Олар чүдүлдө талазы-биле дузаны чедирип келген. Өскүс болгаш ада-иезинин хайгааралы чок арткаан 32 уругуну Кызыл-Даг школалары чанында интернатка тургускан. Часкаан арткаан улгаткан үш кижини хоочуннар бажынынга азырал, ажаап-тежээр-биле чоруткан бис. Тээли суурда Ольга Хомушкунун удуруткан өг-бүлелерге болгаш ие-чаштарга социал дуза чедирер топ багай эвес аждакчылар.

—Шын харын, республикада дээр аждыг төптөриниң бирээзи чүве. Төптү үндөйлеп тургузарына, ажал-чорудулганын организациаларына, экижидеринге кончук кызымак, ажал-ишти, тынчтыг болгалдыгы башкы эртемнигер Ольга Хомушкунуна Хомушкуну улуг ролду ойноан. Оон ажал-чорудулганын баштайгы хүннерден эгелээш эки удурутп башкылар турар. Мында чурттаар, ойнаар өрээлдер, столовая, магазин, даараныр цех, баш таарынар, тыва далган бе-

дип турар. Ол элээн ажиттыг болган. Сөөлгү чылдарда он ажыг аныктар боттарынын күзелин чедип алган. Өскүстер болгаш чедимес амдыралдыг өг-бүлелериниң уругулары хаара туттуган "Хүлүмзүрү" ансамбли төпте аждып турар. Аныктар артистерге кончирте кедер шынарлыг хептерин, ойнаар дериг-херекселдерин садып берген. Уруглар ансамблинин концерттерин программаны янзы-бүрү, солун. Суурларже үнүп боттарынын талантынын чоңга бараалдаптып турарлар. Чажыг дыштанылга үезинде уругларын Бай-Тайганың чараш бойдус чуртталгасын чедирер экстерияладып, Бел аржаанынга дыштанылганын организациаларына.

—Уругларын төптөңгич аажы-чанга, мөзү-шынарга кижизидеринге ада-иезиниң ролу улуг. Ону барымдаалап көргөш, төрелдер ортузунда аждыг элээн илпеккейжиткен. Адаларнын ролу, туржугу сөөлгү үеде элээн кулар батканы бүгүлде билдингир. Мону экижидеринче уланган аждыг чорудуп турар. Дору эвес өг-бүлелериниң айтырылгарын шиттирлээринче уланганга "Мен, мезэн авам болгаш өг-бүлөм" деп темага семинарны төп организациалар эрттиргени ажиттык болган. Төптүн башкылары, кижизидикчилери оон өске-даа аждакчылар чорудуп турар, ол бүгү уругларын өөредилге-кижизидилгезин экижидеринче, өг-бүлелерин быжыгларын-

дип турар. Ол элээн ажиттыг болган. Сөөлгү чылдарда он ажыг аныктар боттарынын күзелин чедип алган. Өскүстер болгаш чедимес амдыралдыг өг-бүлелериниң уругулары хаара туттуган "Хүлүмзүрү" ансамбли төпте аждып турар. Аныктар артистерге кончирте кедер шынарлыг хептерин, ойнаар дериг-херекселдерин садып берген. Уруглар ансамблинин концерттерин программаны янзы-бүрү, солун. Суурларже үнүп боттарынын талантынын чоңга бараалдаптып турарлар. Чажыг дыштанылга үезинде уругларын Бай-Тайганың чараш бойдус чуртталгасын чедирер экстерияладып, Бел аржаанынга дыштанылганын организациаларына.

—Уругларын төптөңгич аажы-чанга, мөзү-шынарга кижизидеринге ада-иезиниң ролу улуг. Ону барымдаалап көргөш, төрелдер ортузунда аждыг элээн илпеккейжиткен. Адаларнын ролу, туржугу сөөлгү үеде элээн кулар батканы бүгүлде билдингир. Мону экижидеринче уланган аждыг чорудуп турар. Дору эвес өг-бүлелериниң айтырылгарын шиттирлээринче уланганга "Мен, мезэн авам болгаш өг-бүлөм" деп темага семинарны төп организациалар эрттиргени ажиттык болган. Төптүн башкылары, кижизидикчилери оон өске-даа аждакчылар чорудуп турар, ол бүгү уругларын өөредилге-кижизидилгезин экижидеринче, өг-бүлелерин быжыгларын-

дип турар. Ол элээн ажиттыг болган. Сөөлгү чылдарда он ажыг аныктар боттарынын күзелин чедип алган. Өскүстер болгаш чедимес амдыралдыг өг-бүлелериниң уругулары хаара туттуган "Хүлүмзүрү" ансамбли төпте аждып турар. Аныктар артистерге кончирте кедер шынарлыг хептерин, ойнаар дериг-херекселдерин садып берген. Уруглар ансамблинин концерттерин программаны янзы-бүрү, солун. Суурларже үнүп боттарынын талантынын чоңга бараалдаптып турарлар. Чажыг дыштанылга үезинде уругларын Бай-Тайганың чараш бойдус чуртталгасын чедирер экстерияладып, Бел аржаанынга дыштанылганын организациаларына.

—Уругларын төптөңгич аажы-чанга, мөзү-шынарга кижизидеринге ада-иезиниң ролу улуг. Ону барымдаалап көргөш, төрелдер ортузунда аждыг элээн илпеккейжиткен. Адаларнын ролу, туржугу сөөлгү үеде элээн кулар батканы бүгүлде билдингир. Мону экижидеринче уланган аждыг чорудуп турар. Дору эвес өг-бүлелериниң айтырылгарын шиттирлээринче уланганга "Мен, мезэн авам болгаш өг-бүлөм" деп темага семинарны төп организациалар эрттиргени ажиттык болган. Төптүн башкылары, кижизидикчилери оон өске-даа аждакчылар чорудуп турар, ол бүгү уругларын өөредилге-кижизидилгезин экижидеринче, өг-бүлелерин быжыгларын-

дип турар. Ол элээн ажиттыг болган. Сөөлгү чылдарда он ажыг аныктар боттарынын күзелин чедип алган. Өскүстер болгаш чедимес амдыралдыг өг-бүлелериниң уругулары хаара туттуган "Хүлүмзүрү" ансамбли төпте аждып турар. Аныктар артистерге кончирте кедер шынарлыг хептерин, ойнаар дериг-херекселдерин садып берген. Уруглар ансамблинин концерттерин программаны янзы-бүрү, солун. Суурларже үнүп боттарынын талантынын чоңга бараалдаптып турарлар. Чажыг дыштанылга үезинде уругларын Бай-Тайганың чараш бойдус чуртталгасын чедирер экстерияладып, Бел аржаанынга дыштанылганын организациаларына.

—Уругларын төптөңгич аажы-чанга, мөзү-шынарга кижизидеринге ада-иезиниң ролу улуг. Ону барымдаалап көргөш, төрелдер ортузунда аждыг элээн илпеккейжиткен. Адаларнын ролу, туржугу сөөлгү үеде элээн кулар батканы бүгүлде билдингир. Мону экижидеринче уланган аждыг чорудуп турар. Дору эвес өг-бүлелериниң айтырылгарын шиттирлээринче уланганга "Мен, мезэн авам болгаш өг-бүлөм" деп темага семинарны төп организациалар эрттиргени ажиттык болган. Төптүн башкылары, кижизидикчилери оон өске-даа аждакчылар чорудуп турар, ол бүгү уругларын өөредилге-кижизидилгезин экижидеринче, өг-бүлелерин быжыгларын-

дип турар. Ол элээн ажиттыг болган. Сөөлгү чылдарда он ажыг аныктар боттарынын күзелин чедип алган. Өскүстер болгаш чедимес амдыралдыг өг-бүлелериниң уругулары хаара туттуган "Хүлүмзүрү" ансамбли төпте аждып турар. Аныктар артистерге кончирте кедер шынарлыг хептерин, ойнаар дериг-херекселдерин садып берген. Уруглар ансамблинин концерттерин программаны янзы-бүрү, солун. Суурларже үнүп боттарынын талантынын чоңга бараалдаптып турарлар. Чажыг дыштанылга үезинде уругларын Бай-Тайганың чараш бойдус чуртталгасын чедирер экстерияладып, Бел аржаанынга дыштанылганын организациаларына.

—Уругларын төптөңгич аажы-чанга, мөзү-шынарга кижизидеринге ада-иезиниң ролу улуг. Ону барымдаалап көргөш, төрелдер ортузунда аждыг элээн илпеккейжиткен. Адаларнын ролу, туржугу сөөлгү үеде элээн кулар батканы бүгүлде билдингир. Мону экижидеринче уланган аждыг чорудуп турар. Дору эвес өг-бүлелериниң айтырылгарын шиттирлээринче уланганга "Мен, мезэн авам болгаш өг-бүлөм" деп темага семинарны төп организациалар эрттиргени ажиттык болган. Төптүн башкылары, кижизидикчилери оон өске-даа аждакчылар чорудуп турар, ол бүгү уругларын өөредилге-кижизидилгезин экижидеринче, өг-бүлелерин быжыгларын-

дип турар. Ол элээн ажиттыг болган. Сөөлгү чылдарда он ажыг аныктар боттарынын күзелин чедип алган. Өскүстер болгаш чедимес амдыралдыг өг-бүлелериниң уругулары хаара туттуган "Хүлүмзүрү" ансамбли төпте аждып турар. Аныктар артистерге кончирте кедер шынарлыг хептерин, ойнаар дериг-херекселдерин садып берген. Уруглар ансамблинин концерттерин программаны янзы-бүрү, солун. Суурларже үнүп боттарынын талантынын чоңга бараалдаптып турарлар. Чажыг дыштанылга үезинде уругларын Бай-Тайганың чараш бойдус чуртталгасын чедирер экстерияладып, Бел аржаанынга дыштанылганын организациаларына.

дип турар. Ол элээн ажиттыг болган. Сөөлгү чылдарда он ажыг аныктар боттарынын күзелин чедип алган. Өскүстер болгаш чедимес амдыралдыг өг-бүлелериниң уругулары хаара туттуган "Хүлүмзүрү" ансамбли төпте аждып турар. Аныктар артистерге кончирте кедер шынарлыг хептерин, ойнаар дериг-херекселдерин садып берген. Уруглар ансамблинин концерттерин программаны янзы-бүрү, солун. Суурларже үнүп боттарынын талантынын чоңга бараалдаптып турарлар. Чажыг дыштанылга үезинде уругларын Бай-Тайганың чараш бойдус чуртталгасын чедирер экстерияладып, Бел аржаанынга дыштанылганын организациаларына.

дип турар. Ол элээн ажиттыг болган. Сөөлгү чылдарда он ажыг аныктар боттарынын күзелин чедип алган. Өскүстер болгаш чедимес амдыралдыг өг-бүлелериниң уругулары хаара тут

КАЛМЫК КЫСКА

Сеткилинин чооачалыг... Чалбарып каайя, байырыг дэйн!

Сен-Мар деп чогаалчыга Сеткилинден тейле орбас... Ам канчаар. — Оруум узун.

ОВУР-ХЕВИР

ЧЫРЫП ЧОРУУР СЫЛДЫЗЫВЫС

Бистиң ачавыс Найдан-оол Донгакович Доспан апрель айның чыгыр, чырык хүнүндө төртүтүнгөн кижии.

Ол бүгү назынында көдээ ажил-агынның янзы-бүрү адырларынга ажалдап чоран.

Аш-чем болгаш үлетпүр барааннарынның эмнеринн өртөө сөөлгү үеде садыгларда, аптекарларда, базарда канчаар-даа аажок улгаткан.

1829. Алексей ДЕЛГЕР-ООЛ очулдурган.

*Италилеп кайдал дээн.

ОЧУЛДУРКУЧУ-АВТОР-ДАН СӨС. А. С. Пушкиннин бо шүлүүнү бо очулгазын каш чыл бурунгаар база-ла Пушкин хүннери чоруп турда.

ПУШКИН ЧЫЛЫ

чүлери Салкач Тока, Сергей Пюрбю, Степан Сарыг-оол, Монгуш Кенин-Лопсан, Юрий Кюнегеш суглар ону канчап эрттириккенерил?

САЛЫМ-ЧОЛДУН ШОРААННАРЫ

(Эгези № 30-38 "Шында")

Мээн Мергенини база хунаап алгаш бардылар. Солааннар кайыны тылтып келдилер? Черле чүү болуп турар чор, ха-дунма?!

Романдан үзүндү

камнан, сарым. Бо чырык өртемчедей сенден өске оорталаныр чүвем бар эвес.

рукмаа дээрге оон төлү болгай. Уруун бай-шылдагы кижиге бээр деп күзеп чоруур.

ХООЧУННУҢ БОДААДАРЫ

АКТЫ АК, КАРАНЫ КАРА ДЭЭР

Бисте күш-ажылдың, дайынның хоочуннары эвээш эвес. Олар амыдыралдың, ажил-иштиң эки-багы талаларын билер, арга-дуржулгазы улуг, боттарының шаа-биле билин, мергежили шырык кижилер болуп турар.

Аш-чем болгаш үлетпүр барааннарынның эмнеринн өртөө сөөлгү үеде садыгларда, аптекарларда, базарда канчаар-даа аажок улгаткан.

арыгы шийтпирлээрде шын анализти кылбас, ылангыч түнөөлү үндүрбөс, нитининн эрге-ажын бодавас, чүгүлө бодунун хуузунда херээш бектик көөр, үнелээр ийи-чангыс кижилер бар деп санаар бис.

Ооругун дамырак кара суун унаштыр Оймалыкка кири тиккен хой майгын — шушутур оваалаан хөпөөн-нер-ле. Улуг-Шыкка айт бажи оргу. Хой кезини тыва, аразында кара, бора аразай айттар хой эвес-даа болза, тейлер деп бидип туртуулан.

ДЫЛЫВЫСТЫ БАЙЛАКШЫДААЛ

Кандыг-даа дылдың бижимелинде бижирни дөмей бол, адаарга утказы эскерин бээр сөстөр тургулар боор-дур.

Бистиң аныктарымыс аразында элдеп чаның кижилер тургулар болгай. Оларның согуургалы эскерининден бир аңгы, төрөөн дылгында деп сөстү нарын кылдыр жуптарга, узааш, шойдүнгөш-ле чоруп бээр.

берип туралар болгай. Ынча дээрге ыт чок боорлар-дыр. Ам-на теманың эзининде келдиыс. Устүнде ажыгалаан амыдырал-чуртталга деп сөстү нарын кылдыр жуптарга, узааш, шойдүнгөш-ле чоруп бээр.

тыным ал" дээн кыгы амыдырал деп сөс болу бербээ ирги бе дээн бодалым илереттим. Бир болза шуот ийи аңгы уткалы "амы-хуу чуртталга" деп бижизе база-ла узааш бээр-дир.

чырыткаш, чонун санал-оаналын дыназаа эки эвеспе деп түнээш, сүмезин катты.

МАРГЫЛДААЛЫГ АЙТЫРЫЛАР

Алдын-Херел КУУЛАР.

Күш-ажылдың, дайынның хоочуну.

Юрий КУНЖЕП.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

Мерген биле Сорукмааның бот-боттарына ынаан чалап билер.

ТЫВАЗЫН ӨӨРТКЕННЕР

Кызылдың школа-интернадын "Чалы Тыва" ансамбли эрткен айда Украинаның Днепротетровск хоорайга эрткен "Уруглар болгаш уран чүүл" деп конкурса киришкеш, эеп келген.

Анаа "Чалы Тыва" төрөөн черинин катапаттын-мас уран чүүлүндө бек денелге бараалгаткаш, бирги черни алган. Ук көрүлдөгө эч тергини үнелелди: шудук номчурунга болгаш танчыга Раволда Монгуш, эч эки солист, танчычы дээр Чойгаана Оюн, Менги Ооржак, ыраажы Ай-Хаан Монгуш олар алган. Көрүлдөгө киржиринге танчы башкызы Раиса Александровна Данзын улуг күжүн үндүрген. Тыва Республиканың Чазза, албан, организация черлери уругларын утпайн, орук шүүделин төлээниге өскүс уругларывыс өөрүп четтиргенин илереткен. Ырак-узак орукка бергедеп чораш, бирги черни алган ааскежиктиг уругларывыс төрөөн Тывазын өөрткенин. Алексей АИР.

СПОРТ

ЧҮГҮРҮКТЕР МАНЫ ЧАРАШ

ТР-ин Президентинин шилчип чоруу Кубогу дээр контр олт "Эзир-Карага" турсааткан олт чарыжының мөөрейи Эзрин кожуунун Бай-Холге аажок салун эрткен. Кижжи бажы кизирт, олт бажы козурт — чон-даа хой чылгылган.

30 километрин чарыжыга Тес-Хемнин "Чодураа" совхозтун чылгычызы Херел Даржаптың кула ады хамыкты мурнай доктаар черге кусталдырып келген. Ийги черде — Эзринин Бай-Дагдан Сергей Бинаалының хоор ады, үшкүзүнде база-ла Эзринин төлээни Биче-оол Чуруктун Чугурук-Кулазы болган. 20 км хемчээлге тус черини чурттакчызы Орлан Балдарын Доруг-Дойу анык аъттарнын эелерин аштырышкыга таварыштырган. 15 километрге черел аъттардан Тандынын Кара-Булуңдан Саян Ооржактын ады бирги чери ээлээн. Ол-ла хемчээлге чыраалаарыга республика Наадымын дөрт дакпыр чемпиону Геннадий Ондарын (Чеди-Хол кожуунун Элегес сумузу) Эзир-Шилги-зи база катап чемпионнаан.

ТЫВА ДЕВИГ

Чанчыл эзугаар чыл санында болур "Эзир-Караган" чарыжын тыва хүреш улам каастаан. 128 мөгенин адаан-мөөрейинге Чаан мөгө Аяс Монгуш шүүлген. Өвүрүнү Чимит Куулар үжүрлөшкөн. Андрей Баткар биле Шолбан Монгуш үшкү, дөрткү черлерин үлөшкөн. Элээди аныктар ортузунга Чингис Кара-Гал сөөлгү оонанда Эрес Балчы-оолду октааш, 70 ажыг чалы начынар аразынга бирги черни алган. Чаан-оол АРБАК.

ХУДА БОДАЛ

СЕТКИЛИМДЕ ЧЫРЫП ЧОРУУР

"Шынның" доктаамал бижикчи Херек Лопсанович Даржаа Тыва Арат Республика болгаш бөгүнү кризистиг шаг-үенин херечизи. Ол байлак дуржулгазын шүүгү көрүп, кандыг-даа ниитилелге ажыктыг, чонга дузалыг чүүлдерин демделеп ап чоруур чанчылдыг. Бо уудаа ооң сактыжыкынарындан одуруларны номчукчуларның кичээнгенине бараалгаттывыс.

1956 чылда ол тарадан алган чагай дүжүдүвүстү шаңга төккөш, күрүңгө дужаары-биле арылгал, белетке алганы-выста херелээнивис автомашиналарывыс шууг чедер берген. Чаа ажааган шык тараа изирииниң кырында келген. Хайраан чеми өрттедилп алыр эвес, колхозтун агроному ону чонга күш-хүн орунуга үлөп берипкен. Мен ону изии-биле деткээнин шын. Ук шитпирни үстүкү органныр-биле дугурушаан, кара таразында аажылаашкын деп райком бюрозу санап берген. Күрүңгө эрге-ажың хажыткан дээр партия кежигүнүнүң учет карточкамга доңгулда хемчегни база кири бижээр турган. Бинаарда удуртулгага албадал-дужаар езу-чурумнун тергидеп турганы ол-ла болгай.

Каа-Хем кожуунун куускумон даргалар тургаш база хемчегге таварыштым. "Бүрөн-Бай-Хаак" колхоз 1962 чылдың үшкү кварталында күрүңгө сүт садар планын ажык үкүсеткен деп кожуунун статистика килдизиниң медээзинге мөгө сан-тун илерей берген. Контроль-хыналданы кошкатканы дээр доңгулда меңээ онаашкан. Шүгүмчүлөдөн түннел үндүрери конуг ажыктыг, ол дээрге удуртукчу кижиге өөредиг болур чүве.

Чырык өртемчегге төрүтүңгөш, өзүп-дөргөүл, кижжи болуп келгеш, амьдырал-чуртталгамга көргөн-билгенини сагындым. Ол бүгү намдар-төгүмүнүң хензиг кезии секилимде чырып чоруур.

Херек ДАРЖАА, Кызыл хоорай.

Өлүрүкчү херек дугайында

МОВАСИЛИГ ДЕВИГ

СУМО. Япон бо хүреш мөгелеринин хүрежирде шарттынын алыры тускай куржаан моваси дээр чүве-дир. Тываның Чаан мөгези Аяс Монгуш биле анык спортчу Каа-Демир Куулар Москва хоорайның ажык бирги чери дээр болган сумо маргылдаанын киржи, тыва кижилерден эч-не багытгы шөңелдени эрпип мовасини куржанын көрүп, тускай самы дөвөш келгенер. Түңнел бөгү эвс болган. Билаңгыя, Чаан мөгө Аяс Монгуш адын сыкпаан.

Баштай деңзи айы-биле маргылда болуп эрткен. Ортумак деңзиги мөгелер (115 кг чедир) шупту 12 кижжи болган. Манаа Аяс Монгуш 4 кижини октааш, шүгүлү үндү. Октаттырганарнын аразында Германияга болуп эрткен делегей чергели маргылдаанын үшкү шаңчалың эдилекчизи москвачы Юрий Голубовский болгаш Красноярск хоорайдан ийи мөгө, Санкт-Петербургтун төлээни бар. Аястың кылган аргаларына аңдарлып чаштай берген мөгелер чүвениң ай-бажын тыппайн аамайланы берген аяр туруп олар аразында, судьялар, тренерлер болгаш корреспондентилер Чаан мөгенин чаныңче манажып, төңчү чок айтырылганы салып турарын көөрге, солун болгаш холчок чоргаарың чорду. Чижээ, суратлыгы ыраажы Сергей Крылов (160 кг кижжи-дир) Монгуш Аяс дээр "аарып", нурукка кады тырттырып ап шаң-ла болду. Бо деңзиге ийи дугаар черде С. Рыбаков (Красноярск), үшкүзүнде — Ю. Голубовский (Москва) болган.

Дараазында болган деңзи борымдааловийн хүрежир маргылдаага 28 мөгө киришкен. Уш дугаар саалга ол Красноярск хоорайдан келген, 85 кг деңзиги-даа бол, Россиянын эрткен чалгы тулган чемпиону Сергей Игнатев-биле журашкаш, холдан доңгайтыр долгай шелер аргазын кылдыга, удурланычызы ийи чарын кырынга кээп дүштү.

Бинаалза-даа тиелегени С. Игнатевке берген, чүге дээрге Аяс аткаарлап оргаш, хүрежир доңгандыргыны ажык баштай басыпкан. Ол хүрежир доңгандыргының диаметри — 4 метр 55 сантиметрге ден. Бинаалза-даа оон соонда салыларда шупту удурланыкчыларын октагылааш, бистин мөгевис чүрү чери алды. Бир дугаар уште үстүнде алаанывыс Ю. Голубовский, оон соонда С. Игнатев. Бо маргылдаага Каа-Демир Куулар ийи кижини ашты. Оларын аразында баштайгы хүреште деңзиге (85 кг) октатканы Коломна хоорайдан келген мөгени база салды. Команда айы-биле маргылда. Оон дурүмүн эзугаар командага деңзи барымдаалавайн үш мөгө турар ужурулуг. Бинаага, Тываның командазы чүге ийи кежигүнүң болгаш, ужуражылга бүрүзүн-не бир айтырышкының эгелеп турган. Манаа хамык-ла чүве Каа-Демир Куулардан хамааржыри билдингир. Чаан мөгө бүрүзүдө бадыткап, шупту-ла удурланыкчыларын октагылаан. Команда дээр хүрешке К-Д. Куулар эрседиле болгаш тывынгыр аргаларыг эр-хей кылдыр тулушкан. Оон түңнелинде Тываның командазы Крас-Россия чемпионады — июнь 25—27 (Москва); Элээди аныктар аразында (13—17 хар) делегейини бирги чери дээр маргылда — август 20—21 (Япония, Токио); Европа чемпионады (эр база херээжен улустар) — сентябрь 25—27 (Эстония, Таллин); делегей чемпионады (эр база херээжен улустар) — декабрь 4—5 (Германия, Риза).

Сергей ООРЖАК.

ДИДИМ КЫСТАР

Июнь 1 — чайның эң баштайгы хүнү. Уруглар камгаладының байырлалы. Ону ыңчаар чарлаанында ханы ужурутка бар болбайн аан. Чылыг, чырык, бүгү бойдус чайнап, чечектелип турар бо өйдө уругларга ойнап, хөглеп аларыңга эптиг-даа.

Чаптанчыгайлар хүнүн Каа-Хем суурга Солан Базыр-оол аттыг Култура бажыңыга байрлаан. Каас-шиник кеттирген чаштар байырлал болур черге эртеле чылгып келген. Оларның аразында "Ручеек", "Мальшок", "Ромашка" садтарының төлээлери, сууруң эге болгаш ортумак школа-ларынның өөреникчилери дээр кымнары чок дээр!

Солун байырлалды кожуунда комплекстин социал хандырылга төвүнүн ажылдакчылары, аныктар комитети, библиотекарлар, клуб ажылдакчылары организаастаан. Олар норвег чогаалчы Сельме Лагерлефтин тоолдарының маадырлары — Ниль, Кас Мартин, Гном, Шут, дээр өскелер-даа бооп хуудуп алгаш бичилерни хөгледип, оон-тоглазын көргүспүшпаан, язгы-бүрү мөөрейлерни эрттирген.

Узуну бир метр ажыг хемчээлдег бекид сандай кырынга танчы тевер оюнга бирги классчы ийстер Алена, Настя Черепакхинер дидимин көргүскөш, тилээ. Асфальтыга чүраан чурук мөөрейин өөреникчилер Сырга Сарылар, Шончалай Чыргалаан, Айдың Монгуш шылгааран.

Байырлалды чанчыл апарган мөөрей "Эртеңги сылдыс" уламчылаан. Харназын аайы-биле 3 бөлүккө үстүңгөн танчычылдардан "Ручеек" деп уруглар сады, элээдилерден "Холдидей" бөлүү, уран чүүл школазының төлээлери, чаңгыс кижжи күсеткен танчыларга Айна Омазар, Настя Тарасенко, Иосиф Домб олар тилекчилер болган.

Көрүлдө соонда бичилерин дискотекага, мөгелерин хүрежи байырлалды үргүлчүлээ. Ольга САНДАРАА.

ЭКИИ, "ГУМАНИТАРИЙ"

Амгы үениң Гуманитарий институтунун Кызылда филиалың "Гуманитарий" солунунун баштайгы номери чырыкчы үңгөн. Бо болуушкунга холбашты Тыва Республиканың Президентизи Ш. Д. Ооржак студентилерге болгаш башкыларга байыр чедирген.

Солунун бирги арында АИ-нин ректору, доцент А. С. Серенин интервьюзун парлаан. "Гуманитарий" — деслек чок, номчуттугун, сонуулар болдулар солун болур. Ол дээрге институттун чүгө 320 студентинин болгаш 25 бажызынын эвес, а республика чонунун солуну болу бээр. Институттун амьдыралы — оон төлөттиг херектери, чамдык човаланы бүгү чонду дождурлар апар деп ректор бижээр. Ийги арынны ажитпалы. Келир үениң талантыг болгаш перспективтиг студентилериниң бирээзи Анжела Сергеевна Фадееванна чүрү-биле ону ажиткан. Бо кыс "Россияның келир үези" деп программаны боттадырып турар уде Москвада Англи клубтун мактал стипендиазы-биле шаңнаткан. Эр-хей!

Амгы үениң Гуманитарий институтунун култура талазы-биле референтизи Марина Геннадиевна Гнездило-биле солунун редактору, Тываның Улустун чогаалчызы К-Э. К. Кулажының интервьюзун база ол арында парлаан. Айтырылгара харыялал тура М. Г. бөрүлерден коргарын, адылардан кортазын, дараазында алдал келгеш, Кудажың-биле кады тайгага барып, "бок" чокка селгүүстээрин айтканы болду. 1999 чылдың апрель 20-де Москвада Индияның элчин черинге "Будданың чачылдарын амгы тыва уран чүүлде катап тургускан" деп делгелдени, бирги курсчу Михаил Юннун 1997-2000 чылдарда спортчу белектелиниң дугайында медээлери оон номчунар. Ушкү арынны бүрүңү-биле А. С. Пущинниң төрүттүңгенинде бээр 200 чыл болурунга тураскаткан. Чогаалчынын шүлүктөрүн орус, тыва дылдарда парлаан. Кызылдың №9 школазынын өөреникчилери Шолбаана Дензин, Выка Монгуш, Шораана Опаш, Руслана Соян улуг

генийниң шүлүктөрүн тыва дылга профессионал бекид денелге оңулдурган-дир. Шораана Опаштың оңулдурган одурулары-биле танжыптаалы.

Силерге мен ынак чордум: сеткилдеме Бинакшылым хөмүрени өшпөз дең-дир: Бинакшылым силерни ам дүрөтпезин; Силерни мен хөнү уредир хөнүм чок-тур. Силерге мен бүдүү, херик ынак чордум, Өжежид-даа, хүннеп-даа чоргулаан мен; Силерге мен часыг, шыңчы ынак чордум Өске кижээ ынак дүштүк болунарар. Чаа солунун дөрткү арын хакас улустун алдарыг эртемдени Николай Федорович Катановтун Танды-Тывага чоранынын 110 чылыга тураскаткан, тоолдар ораныңче аян-чорук болду. "Урянхай дылды шинчилээнин дуржулгазында" тоолдары, расказтары ында парлаан. Амьдыралче чаа изээшкенин эгелээн "Гуманитарий" кастынында бажының дугу агарып келген дайын "Шын" солунун амгы үдеги байдалыга таварышканы, ак орук-биле улам бурунгаарларынын күзедим. Алексей АИР.

Марафон

Деткимче кылдыр

РФ-тин Президентизинин Тыва Республикада Бүрүн эрегиди төлээзи болгаш оон апарды Сут-Хөл кожуун чыгаргызынын болгаш Өгүберины бижылгаар, ие-чашты болгаш уругларны камгалар республика фондузунун организаастааны "Сут-Хөлдүн кырында чөлөөш" деп марафонга киржир чалалганы алгаш, бо буяныг херекке эвээш-биче-даа болаа үлүүн киргирин шитпирээ. Бо марафонун кол сорулгазы бола, кожуунда хандырылганы эвээш өгүбелерин деткири-биле оларын дулаал ажил-агыллары хожүдеринге мал-маганын салып бээр болган. РФ-тин Президентизинин ТР-де Бүрүн эрегиди төлээзи болгаш оон аппаратының ажалдакчылары боттарының шалыңында 500 рублди шилчткен.

Бистин корр.

Ангарский бульварда чаагайжыды, экижидир кылган, 3 өрээлди квартираны салдыр тур мен. Өртээ улуг эвес. Ажыл шагының үезинде 3-41-16 телефонче долгаар.

ТАРАДЫКЧЫ ХЕРЕК

"Шын" солун неделяның вторник, четверг, суббота хүнеринде доктаамал үнүп эгелээ. Уңген солундары чонга тарадыл, садар кижжи дарыг херелеттинип тур. Кээр чери: Кызыл, Парлалга бажыны, ийги кат, 26 өрээл.

"Сут-Хөл херээ" деп нүгүлдүг херекке куруг черге шамнадып, кара-бачыңнадып чорашан Очур Монгуштун оглу

Монгуш Очурович ДАМДЫНЧАПТЫН

хенертен мөчээни-биле "Мемориал" ниитилелдин баштаар чери оон төрелдеринге, чок кижилеринге ханы кажыдалды илередиң тур.

Тыва Республиканың Ниити болгаш профессионал өөредилге яамызы күш-ажылдыг хоочуну, улус өөредилгезинин тергини

Монгуш Очурович ДАМДЫНЧАПТЫН

ур эвес арааш, 67 харлап чораш, мөчээни-биле оон дөргүл-төрелдерин, чок кижилеринге ханы кажыдалды илередиң тур.

Татьяна ОНДАР, Суг-Аксы суур.

КИЖИ АМЫЗЫ ҮЗҮП АЛГАШ...

Чырык черге, чылыг хүнүнүң, ак-көк дээрнин адаанга чурттазын дээр ада-иезиниң чырап каан төлү төрүттүңгөш, чаш, анык-чалың назынында озал-ондактан, аарыг-аржыктан-даа эвес, а дерзин үлгедикчинин кара холунуң хайы-биле амы-тынында, чок улустундан чарлып чорып боарга, шынап-ла, холун эрттир хомуданыг болгаш кээргениң. Кандыг-даа иега төлү эргим болбайн канчаар.

А херек үлгедикчининге өршээл турбас ужурул. Бүрүлү кижиге кеземче херез отулары, хоолу-дүрүм эзугаар шикелди үндүрери кордуген болгай. Бинаалза-даа хулганызг, дерзин, өлүрүшкүн херектерин чажырар, ону каскадыр таварышчаларын чарык чаш эвс болду ийин. "Таныш-көрүңү, оон ийиң акшын башка, чеже-даа кижини хээлдеп ап болур сен" дээр хевирлиг чугааның апа-ла тыттып келбээн шы.

Оң-биле чергелештир моон адаанда чүдө бир бижикчинин хомудан сеткилин илереткен чогаазын оңа чижек кылдыр чоруп үндүрүвүс. Экии эргим, хүндүлдү редакция! Силернин амьрмендирни айтырбышаан, рыноктун бергелеринге төрүлбайн, эки ажалдаарыңарны күзедим. Уе чеже-даа берге бола, силерниң солунунары чыгыдып ап, номчул чоруур мен. Бо рынок системаның үезинде тыва чон канчап барган улус боор бисер? Тыва кижжи аалдажып, төрөл чону-биле чолушуп мендешпестээ. Колдуунда-ла кижжи өлген черге кээп, таакы сунчул чолушурар апарган. Төрелдер чыгып келгеш, чүдө ажыг-шүжүүвүс эдепип чоруур болу-бердивис. Бот-боттарывыс деткижи чуртта-

беш харлыг оолдун эргим авазы, авазың үшкү уруу, думмаларың энереңди угбазы, угбаларың, честелериниң чазык, чараш думмазы, чуржузу — Донгак Луиза Ким уруу.

1998 чылдын сентябрь 17-де бажыңдан үңгөш, олчаан эеп келбээн. Донгак Луизаны келбэе чурттап олурар эжи уруг Сат Эремаа Баян-Тала баткаш кээли дээр элдерип алгаш чорупкан. Оон соонда ийи кижжи ээди чиир, ханынга көпкөс магачынарга дерзини-биле өлүртүп каан. Сентябрьның 26-да Сат Эремаа келгеш, Луиза чок деп коргунчуг медээни эккелген. Бистер, угбалары, авазы бузуревдивис. Чадаанын мөгү черинге баары-выска, кижжи таныр арга чок мөгү чыдар болду. Бистин чараш Луизавыстың карактарың орнунда онгарлар, арны-бажың, мага-болун курттар үлгээң чыдыр. Чүдө хевинден, хол, будунун дырган будуп алган лактарыңдан, чүскүңден танып алдывыс.

Багай Луизам турза узун, тутса мөгө кыс-ла болгай. Соолуңа дынаарывыска, дыкка-ла үр үенин иштинде өлүрүкчүлөрдү-биле кызыл тыны дээр түтүп, демисешкен чорду. Ол дугайында думманын эт-кежинде хан-кунук көктөр, ойлул калган балыглар херчелеп турар. Ийи чудурун, арнын көргөш, кижжи шуут кайган каар. Хөөгө чаап каан-биле дөмей хан-кучуктар. Согарга-ла, шыдаар шаа-биле дозуп турганы ол-дур. Та ханы хире

үр үениң иштинде тутчуп, чанып, дилеп, ылгал-сыктап, үнүп-сөүп турган кижжи? Дириг кижжи болганда, алгырып-кышкырып, уе-човурун төп тургаш өлгөн-ле болгай. Ол үеде Эремаа баша чанынга тургаш, көрүп, дынап турган болгай сен. Сээр караан адаа база көк турган болгай. Ол үеде ханың дойга сен база киришкен сен! 1998 чылдын сентябрь 21-де Луизанын мөгүзү тытты берген болза, Эремаа сентябрь 26-га чедир бистерден чажырп келген. Черге та каш хонган кижжи, та каа, кандыг үэн черге өлүрүп, соп турган силер? Кижжи өлүрүп, амы-тыныңга үлгел алгаш, бо үеде магачынар шупту хостуг, шөлөөң, хаас-коя кылдыр кеттирипкен кылаштажып чоруурлар-дыр. Бистин думмавысты дерзин өлүргөн Ооржак Артур Луизаны, ханың, човуруттар чораш кижини, ГАЗ-69 маркалыг машиназыңа олуртуп алгаш, хоорайның ужу-кыдыңга сөөртүп, сөөлүңде Ооржак Артурнун угбазынын бажыңыңа чедирип алган. Безин чадаарда эмнелеге чедирерин кайызы-даа болааран. Долоана Кызыл-ооловона, канчап черле анаа, арын-нуур чок апарган ажалдап олар силер? Силерниң думнаар Ооржак Артур ийи дугаар кижиниң амьзын үзүп, өлүрүп турда, силерге ыдыңгыг эвес ирги бе? Азы пат ыңчаар өөргөн боор силер. Бинаалза-даа чеже-даа акаш-биле эрге-чатырга ажылгап алгаш, дөмей-ле хостуг, шөлөөң

чурттап шыдавыс силер. Бодунарга, ажы-төлүңерге, оларның ажы-төлүңге каш чада ажалдыр кезээде хиличлек, карак чажы көрүп чорурун чедип ап чор силер. Кижжи байтык, курт, кымсыка безин тынын үзгөс, соңгу назынында, салгалга багай деп өгбелеривис угадып чорашан.

Дерзин өлүрүкчүлөрүн хайы-биле амы-тыныңдан чарылган анык ие Донгак Луизанын чаш огул, дөргүл-терелдери, угбалары, честелери кажыыдалдын ысымызыга, ажыг-шүжүүңге алыска. Кижжи дынаар арта чок дерзин өлүрүкчү херекти үлгеткен өлүрүкчүлөрүңи дөмей-ле Луиза ышкы ие херээжен кижилер чырык черге бодраткаш, өстүрүп, азырап каан болгай. Кандыг кончуг коргунчуг, каржи кылдыр кижизиттинген төлдер боор! Дерзин өлүрүкчүлери төрүүрүнүн орунуга, төрүүрүңи-ле дээр турган. Оларга удул демиселди Чадаана хоорайнын эрге-чатырга, хоолу-дүрүм, хой-ниити органыры күш бүрүде шыңгырадып, күштелдирер бола эки-дир.

Херектер будап, өлүрүкчүлөрүн бажын суыбап турган ажык бар бе? Артур, Эрес, Эремаа ам кымнын ажы-толун өлүрүрлө? Чеже-чеже иелер карааның чажын топ качыгдарылы?

Татьяна ОНДАР, Суг-Аксы суур.

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, индекс 667000. ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республиканың Чазаа болгаш "Шын" солун редакциясының коллективни. Кол редактор Светлана МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИАЗЫ: Маадыр-оол Калчан, Алдан-кыс Монгуш, Сергей Херек, Светлана Балчыр. РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; кол редакторун ораалакчызы — 3-33-91; секретариат — 3-36-82. Солун келбейн барганда дараазында телефоннарже долгаар: 3-14-94, 3-57-92.

КИЛДИСТЕР: Ниитилел-психтиктиг килдис — 3-39-15; Медээлер албаны — 3-34-98; Бухгалтерия — 3-41-16; Солун неделяда үш катап үнер. Хемчээли 2 парлалма ама. Тиражи 5308. Чагыг 42.

АГАР САНЫБЫСЫ: № 40703810400000010000 КБ "Тувакредит", ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729. Солун Россия Федерациязының Парлалга болгаш массалыг информация чепсектеринин талазы-биле хоолду жуудалганын чорудулгазынга контроль болгаш буртуктелини Тыва девискээр эргелегинге бүртүктеттинген. Бүртүктеттирген дугаары—Т 00007. Солунда парлаттыган материалдарын авторларының боддалары редакциянын туружу-биле дүшөйиң барын болур. Айттыңган саннары болгаш өске-даа фактылары, дынадылганы дээр авторлар боттары харыялар.